

Освіта – процес принципово двосторонній: спрямований не тільки на світ, але і на самого себе, на людину, студента.

Література

1. Садівничий В.А. Університети. Теперішнє. Майбутнє. – М., 2000. – 350 с.
2. Сиземская И.Н. Проблемы образования и воспитания // Философия науки. – 2002. – №5. – 35-38 с.

Мартинюк С.Є.
к.філос.н

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НОМО INTELLIGENS

Декілька десятиліть тому фахівці зафіксували початок нового етапу розвитку людства, який характеризувався як інформаційний. Він відзначався цілою низкою принципових перетворень у структурі самої людини та її здібностях, якісними змінами у процесах її життєдіяльності, наслідком яких став і загальноцивілізаційний зсув. Певно, що людство в цілому не відчувало миттєвих змін, а деякі культури та країни і зараз не мають яскраво виявлених тенденцій розвитку інформаційного суспільства через багатополюсність світового розвитку та його багатовекторний характер.

Та генеральні тенденції інформаційних перетворень виявилися такими потужними, що у досить короткий час перетворилися на загальноцивілізаційний напрямок руху людства. Його перспективи долали найсміливіші припущення та прогнози науковців і філософів, що прагнули не тільки створити футурологічно орієнтовану модель цього майбутнього, але і передбачити можливі проблеми, з якими могло чи повинно було зіткнутися людство найближчим часом.

Але зорієнтованість людства на технічну та технологічну досконалість, на розвиток середовища власного існування прискорила формування кризи у тих галузях людської діяльності, які були пов'язані із дослідженнями самої людини. Перші ознаки цієї галузевої кризи дали свої ознаки ще у 1976 році, коли у Лос-Анжелесі страйкували лікарі. Всупереч усім прогнозам, під час цього страйкування смертність серед населення міста знизилася на 18 (!) відсотків. Що це – випадок, закономірність чи ознаки кризи, до якої медицина наближалася ще наприкінці ХХ століття?

Справа в тому, що величезний досвід, накопичений світовою медициною у галузі лікування найрізноманітніших хвороб, на сьогодні

виявляється вже недостатньо ефективним навіть за умов використання останніх розробок техніки та технології. І це пов'язане з тим, що базуючись на виявленні та лікуванні хвороб та їх симптомів, традиційна медицина не має відповіді на питання щодо причин їх виникнення або, як це не парадоксально, процесу одужання. У свою чергу, фармацевтична галузь створила і винаходить знов безліч нових препаратів, перелік яких постійно збільшується, змінюється, але чи стає людство здоровішим – залишається відкритим питанням. Тому і виходить, що людство, прагнучи світової досконалості та власного всесилля, залишається у замкненому колі нерозуміння людської сутності, а його мрія про подолання усіх негараздів і хвороб – нездійсненністю.

Тому сьогодні є сенс говорити вже не про початок переходу до інформаційної фази розвитку світової спільноти, і навіть не про активне її функціонування, а звернутися до подальших перспектив людства та тих обріїв, що вже сьогодні відкриваються через актуалізацію надзвичайно важливих проблем, спрогнозувати які не могли навіть філософи.

Корені цих проблем уходять у сутність феномену людини. А це означає, що проблема його дослідження не лише зберігає свою актуальність, більше того, вона перетворюється на рушійну силу розвитку як самого людства, так і пріоритетний напрямок його руху на шляху пізнання світу як цілого. Людство дістало такого рівня власного розвитку, коли проходити повз проблему його власної сутності, без відповіді на питання щодо того, що ж таке являє собою сама людина, на яке прагнуло знайти відповіді не одне покоління філософів і науковців, неможливий подальший рух *світової спільноти як феномену, що творить*.

А це означає, що нагальні проблеми розвитку світової спільноти, що вимагають детального дослідження та розв'язання, визначаються особливостями розвитку людини за умов функціонування інформаційного типу організації її соціального життя та його перспектив.

В першу чергу, йдеться про суперечність, що виникає між потребами людини в інформаційних потоках, та тим обсягом інформації, яка циркулює у суспільстві. Дисбаланс виявляється таким значним, що більшість інформаційного потоку сприймається людиною у вигляді інформаційного шуму, який не має визначеної для неї смислової одиниці, або впливає на людину як програмування певного типу – свідоме чи несвідоме.

Та проблема полягає не в тому, що людина стає нездатною оволодівати завеликими інформаційними обсягами. Вона визначається тим, що подібні інформаційні потоки здатні впливати на формування

людської особистості, і далеко не завжди цей вплив виявляється позитивним через агресивний характер смислового навантаження цих потоків. Наслідком такого “впливу” може бути часткова втрата людиною власної особистості, розвиток якої визначається її творчим потенціалом, та перетворення унікальної людської неповторності на соціальну типовість, що заохочується з боку соціуму за даних обставин.

Подібний процес може нагадувати промислове виробництво комп’ютерів з певними якістьми, коли кожна їх генерація стає більш досконалою, а попередні перетворюються на металобрухт. Але людина тим і відрізняється від штучно створених інтелектуальних систем, що *основою її самоздійснення є не типовість, повторюваність чи модифікованість, які домінують у світі тварин, не раціональність, безвідмовність і досконалість як пріоритети функціонування штучного інтелекту, а творчість*, що, власне, і визначає рух людини на шляху пізнання себе і світу як цілого.

У той же час, особливість людського сприйняття світу, що у західній традиції базується на пріоритеті свідомості, полягає у прагненні створити логічно послідовну, науково обгрунтовану картину світу, серед ведучих характеристик якої є пояснюваність, прогнозованість, впорядкованість і прагматизм.

Власне, здійснення цієї функції забезпечує інтелект людини, особливість якого полягає у тому, що його діяльність пов’язана із процесами зберігання, накопичення, обробки та відтворення інформації. Іншими словами, інтелект забезпечує функціонування людини на рівні збереження та відтворення існуючого рівня розвитку як себе, так і домінуючої системи суспільних відносин. При цьому функціонування інтелекту відбувається як процес встановлення так званих локальних, проявлених зв’язків між явищами та процесами дійсності, що можуть бути виявленими за допомогою логічних побудов, аналізу, доведення та інших мисленевих операцій. Власне, саме ці здібності людини підлягають тестуванню, коли вимірюється рівень розвитку інтелекту (IQ).

Подібну спрямованість має сучасна система освіти, що зорієнтована саме на розвиток інтелектуальних здібностей людини, на формування у неї певних способів взаємодії із світом, що базується, в першу чергу, на її здібності до здобуття та оперування певною системою знань та інформації. Звідси і досить формальний підхід до самого процесу навчання, коли найбільша увага приділяється процесам накопичення та відтворення знань, а з іншого, – формується певна система мислення людини, адекватні сьогоденню моделі сприйняття та відтворення світу, що дуже швидко стають застарілими. Звідси і відсутність у більшості країн світу (за винятком Японії) розгорнутих програм освіти, що базуються на *розвитку творчої діяльності людини*

як ведучої, що є запровадженими у всіх навчальних закладах. Кроком уперед на цьому шляху є, наприклад, відкриття в Англії центрів розвитку обдарованих дітей-індіго, де намагаються підтримувати та розширяти можливості творчої діяльності людей цієї генерації.

Обмеженість інтелектуальних можливостей людини знаходить свого підтвердження у так званому «ефекті Флінна». Його суть полягає у тому, що кожна наступна генерація людей має показник IQ вищий, ніж у попередньої. Але останні дослідження у цьому напрямку, почали свідчити про те, що цей показник втратив тенденцію до зростання, а результати проведених тестів на IQ залишаються більш-менш стабільними. Це означає, як відмічає сам автор цього відкриття Дж.Флінн, що певні мисленеві функції людини сягнули свого найвищого показника, який вона вже не має можливості подолати.

Таким чином, певна замкненість людства у власній свідомості із домінуванням інтелекту як ведучою її функцією, зумовлює не лише обмеженість взаємодій людини із світом як цілим, але і закриває шлях подальшого ефективного розвитку феномену людини в цілому. Зорієнтованість інтелекту на впорядкування, логічну несуперечливість, прогнозованість та прагматизм приводять до ієрархізації світу як цілого, з одного боку, та визначають неможливість сприйняття інформаційних потоків як множинної варіативності – з іншого.

Це пояснюється тим, що при встановленні зв'язків між фізичною, смисловою та енергетичною проекціями людини інтелект, особливість функціонування якого обумовлюється наявними обмеженнями процесів сприйняття та обробки інформації, функціонує у відповідності з певними традиціями, стереотипами, перевіреними досвідом чи обгрунтованими наявним знанням моделями. В результаті утворюється чорно-білий малюнок реальності, де враховуються лише окремі силуети та властиві їм смисли, нагадуючи собою символи-мандали.

Але навіть у такій чорно-білій картині світу виникають значні провали, вакуум, який є породженням вже світу людини. Їх виникнення пояснюється якраз дисбалансом між формальною та змістовною сторонами інформаційних потоків, що циркулюють на рівні людської спільноти у планетарному масштабі. Неповноцінність енерго-сислової навантаженості такого потоку для певної людини сприймається нею як інформаційний шум, у той час як для інших – це повноцінний квант інформації, який людина розпаковує, актуалізує, а у подальшому поповнює ним синтетичний квантовий потік, створюваний людством в цілому.

Подібна *вибірковість у сприйнятті та розпаковці квантового потоку* дозволяє говорити про визрівання принципово нового етапу розвитку людства. Він відзначається усвідомленням людиною себе як гармонійної складової частини світу як цілого, коли кожен крок

людства, будь-яке його відкриття чи досягнення впливає на загальний процес ноокоосмогенезу, розширює межі пізнання та власного існування вже як феномену всесвітнього масштабу, а розвиток самої людини спрямовує до Homo intelligens – людини мислячої, здатної сприймати квантові потоки у їх формально-змістовній цілісності та перетворювати їх на синтетичні завдяки розвитку власної креативності.

Формування синтетичного квантового потоку пов'язане із розвитком *нової сигнальної системи, яка виникає у межах людської спільноти і відрізняє* не живе від неживого, не людину від тваринного світу, а *людину від людини*. Але якщо друга сигнальна система, за визначенням Г.В.Андрійченка, В.Д.Грачова, являє собою суто людську систему зв'язків, спілкування, передачі інформації, то *третю сигнальну систему можна визначити як специфічну систему забезпечення взаємодій людини із світом як цілим*. Особливість формування та функціонування цієї системи визначається не природними відмінностями між людьми, а *специфікою сприйняття та розпаковки людиною квантового потоку*. Вона визначається тими базовими засадами, у відповідності з якими людина створює власну систему взаємодій із світом як цілим.

Так, наприклад, зорієнтованість на фізичну складову квантового потоку визначає пріоритет принципів дискретності та логічності у встановленні таких взаємодій; у той же час *зорієнтованість на енерго-смыслову складову квантового потоку визначає домінування континуальності та вірогідності* як принципів взаємодії із світом як цілим. Певно, що можливий і третій варіант, у якому кожен квант виявляється як актуалізована цілісність, де рівною мірою розпакованими стають і формальна, і хвильова, й енергетична складова. Прикладом такої інформаційно-квантової цілісності може бути певна частина оригінальних біблійських текстів, наукових робіт, творів літератури та мистецтва, що склали золотий фонд людства. Наявність таких форм квантової цілісності, є свідченням того, що сама людина здатна їх створювати, розвиваючи новий напрямок у способах встановлення взаємодій із світом як цілим. А це означає і розширення перспектив конструктивного розвитку феномену людини як явища космопланетарного масштабу та можливостей його осягнення самою людиною.

Визначені способи розпаковки квантового потоку виявляються як на мікрорівні у процесах встановлення взаємодій у системі “людина-людина”, так і на макрорівні у системах типу „соціальний організм (фірми, країни тощо) – соціальний організм (фірми, країни тощо)” чи “Схід–Захід”. На мегарівні, скоріше за все, можна говорити про пріоритетність саме третього способу встановлення взаємодій із світом, адже у цьому випадку йдеться вже про існування людства як феномена

космопланетарних масштабів, який взаємодіє із світом як цілим через квантові потоки, продукуючи при цьому принципово нові синтетичні потоки, переводячи таким чином й існування Всесвіту в іншу площину – площину Розуму.

Принципова відмінність Світу Розуму є те, що він стає породженням і, одночасно, джерелом виникнення та розвитку феномену людини як багатомірності, адже саме це є головною іманентною властивістю цього світу. Унікальність його виникнення пояснюється тим, що квантові потоки, які пронизують цей світ, набувають нових властивостей. Їх наявність визначається іманентною здібністю людини до взаємодії із семантичною складовою світу та здібністю до надання хвильового забарвлення енергетично нейтральному кванту. Результатом актуалізації цих здібностей є, з одного боку, декілька нових форм існування третьої природи: в першу чергу, у вигляді семантичної парадигми особистості людини; по-друге, у формі смислового поля суспільства; по-третє, як утворення розумної мислячої оболонки Землі – ноосфери. З іншого боку, відкритість усіх визначених систем до квантових потоків і здібність до взаємодії з ними перетворюють і самі ці потоки, кванти яких набувають енерго-сислової визначеності або актуальності.

Феномен світу Розуму характеризується тим, що у ньому не просто складаються найбільш сприятливі умови для здійснення комплексних зв'язків людини із квантовими потоками, але і здійснюються перетворення імплікативної форми існування світу як цілого на експлікативну, відбувається перехід від світу потенції до світу актуальності. Іншими словами, це той „новий” світ, у якому існують умови для проявів кванту і як частки, і як хвилі, і як смислу (завдяки розвитку людини як розумної мислячої істоти). Це той світ, можливості та умови функціонування якого і запустили процес розвитку розумної живої речовини та феномену людини як багатомірності. Унікальність останньої якраз і полягає у можливості реалізації подібних взаємодій через розвиток відповідних здібностей людини у кожному із визначених вимірів її існування.

Результатом змін у світоглядних засадах людини стають сьогодні кардинальні перетворення усієї смислової парадигми людства, що *переорієнтовується на конструктивний спосіб життєдіяльності та взаємодії із світом як цілим.* Світ починає втрачати свою розірваність, суперечливість у світосприйнятті людини, яка поступово усвідомлює його гармонійну цілісність. У той же час сама людина приходить до розуміння того, що *розвиток можливий не лише через страждання та боротьбу, коли людина існує у режимі біологічного виживання, але і через пізнання як втілення її іманентної здібності до креативного способу сприйняття світу та взаємодії з ним.* В результаті людство

починає переходити до формування якісно нового способу життєдіяльності, основою якого є не суто матеріалістичні чи інформаційні, а комплексні взаємодії із світом як цілим.

Виникнення нового напрямку розвитку людства визначається особливостями саморозгортання феномену людини та розвитком її іманентних властивостей. В першу чергу, це *здібність до саморозвитку та самопізнання*, по-друге, – *креативність як системоутворююча властивість людини*, по-третє, *зорієнтованість на конструктивний спосіб взаємодії із світом*, по-четверте, *здібність до перетворення потенцій, що існують у світі, на актуальність*, по-четверте, – *іманентна властивість свободи*, але не у вимірі свободи як усвідомленої необхідності, а як внутрішнього стану людини у її життєдіяльності та творчості, по-п'яте, *іманентне прагнення людини до життя як безмежжя творчості у будь-яких її проявах*, що стають сильнішими за страждання та біль, що у кінцевому рахунку долають смерть і небуття.

Отже, проблема розвитку людства та його перспектив полягає не у перетворенні навколишнього середовища, і навіть не у формуванні другої та третьої природи як оптимального середовища життєдіяльності людини. Нагальним стає питання *саморозгортання Феномену Людини як мінливої креативної цілісності*, формування якої визначається і виникненням принципово нової людини – людини, що мислить.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що перспективи розвитку *Homo intelligens* відзначаються *принциповими перетвореннями в домінуючому способі життєдіяльності людини, що пов'язані із розвитком креативності як ведучою формою життєдіяльності людини, яка починає долати існуючі обмеження власних можливостей та реалізації своїх здібностей – матеріального, інформаційного чи універсального характеру*. Це означає, що жодна людина не має будь-яких обмежень у розвитку власних здібностей за умов її руху шляхом конструктивного самопізнання, а реалізація її іманентних властивостей у всьому безмежжі існування феномену людини – справа недалекого майбутнього.

Позднякова-Кирбят'єва Е.Г.
аспірант кафедри соціології ЗНУ

СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В сучасному суспільстві все більш приділяється уваги освіті, оскільки освіта, відповідно до національної доктрини розвитку освіти